institvt d'estvdis catalans

Any Mossèn Alcover

Presentació de la *Lletra de convit 2001*

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA
10 / 2002

PUBLICACIONS
DE LA
PRESIDÈNCIA
10 / 2002

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII

Any Mossèn Alcover

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA
10 / 2002

Presentació de la *Lletra de convit 2001*

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Any Mossèn Alcover : presentació de la Lletra de convit 2001. — (Publicacions de la Presidència ; 10)
ISBN 84-7283-666-5
I. Institut d'Estudis Catalans
II. Col·lecció: Publicacions de la Presidència ; 10
1. Alcover, Antoni M. 2. Alcover, Antoni M. Diccionari català-valencià-balear
3. Lexicògrafs — Balears 4. Català — Lexicografia
804.99Alcover, Antoni M.

Disseny gràfic: Enric Satué

© dels autors
© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: març de 2003
Tiratge: 450 exemplars

Compost per fotocomposició gama, s. l.
Carrer d'Arístides Maillol, 3, 1r. 08028 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL
Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31.
08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-666-5
Dipòsit Legal: B. 12364-2003

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Índex

Presentació,
per Manuel Castellet,
president de l'Institut d'Estudis Catalans
7

Presentació,
per Joan Mas,
professor del Departament de Filologia
de la Universitat de les Illes Balears
11

El diccionari Alcover-Moll,
per Joan Veny,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
15

El que els catalans devem a mossèn Alcover,
per Aina Moll,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
23

La informatització del *Diccionari català-valencià-balear*,
per Joaquim Rafel,
membre de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
29

Presentació de la *Lletra de convit 2001*,
per Joan A. Argenter,
president de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
37

Lletra del convit 2001
43

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

PRESENTACIÓ,

PER

MANUEL CASTELLET,

PRESIDENT

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Abans d'iniciar aquest acte de presentació de la *Lletra de convit 2001* a Barcelona, aquí a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, permetin-me que els digui que el rector de la Universitat de les Illes Balears, que havia d'estar aquí present amb nosaltres copresidint aquest acte, per una situació personal familiar sembla que ha tingut dificultats per arribar; ha dit que potser vindria el professor Joan Mas, que és director del Departament de Filologia.

Avui fa poc més de tres mesos que diverses institucions d'aquesta realitat lingüística i cultural que anomenem *Països Catalans* signaren a Palma la *Lletra de convit 2001*, promoguda per la Universitat de les Illes Balears, i de la qual l'Institut d'Estudis Catalans ha volgut ésser coautor i primer entre les institucions compromeses en aquesta convocatòria a una nova mobilització a favor de la llengua i la comunitat lingüística. Avui la presentem a Barcelona, capital del Principat.

Mossèn Antoni M. Alcover, fill de Manacor, que l'any 1911 esdevingué membre fundador de la Secció Filològica de l'Institut i en fou elegit primer president, havia llançat l'any 1901, de Mallorca estant, la *Lletra de convit* a tota la comunitat catalanoparlant, amb l'objectiu d'aplegar un dels tresors lexicogràfics més representatius i alhora més singulars de les llengües romàniques. La iniciativa d'Alcover culminà amb l'elaboració del finalment anomenat *Diccionari català-valencià-balear*, que es basà en bona mesura en dos pilars fonamentals: la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906 i la creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1907; que portà a la purificació del català i a la seva recuperació com a llengua de cultura.

L'acte d'avui, com vostès podran veure per les successives intervencions, és molt més, però, que la simple presentació de la *Lletra de convit 2001*. És un homenatge complet a mossèn Alcover, un dels homes fonamentals, amb Pompeu

Fabra, en la tasca lexicogràfica duta terme per l'Institut d'Estudis Catalans.

Per això, la Secció Filològica de l'Institut intervé avui, doncs, en ple. Ultra la lectura de la *Lletra de convit 2001*, a càrrec del senyor Isidor Marí, i de l'explicació que el president de la Secció Filològica, el senyor Joan A. Argenter, ens farà del significat d'aquests dos esdeveniments separats per cent anys de treball constant, la senyora Aina Moll i el senyor Joan Veny ens donaran una àmplia i documentada visió de la figura de mossèn Alcover i el senyor Joaquim Rafel ens parlarà del projecte, ja en curs, d'informatització del *Diccionari català-valencià-balear*, que duu a terme l'Institut d'Estudis Catalans amb la col·laboració dels governs de les Illes Balears, d'Andorra i de Catalunya, i de l'Editorial Moll, naturalment.

Finalment, un cop acabat l'acte, ens desplaçarem a la Sala Alcover, al pis de la planta baixa d'aquest edifici, on descobrirem un retrat del nostre homenatjat, obra de l'artista manacorí Antoni Riera, aquí present, a qui vull expressar públicament el nostre agraïment.

Doncs, comencem l'acte. Té la paraula el senyor Mas, en representació de la Universitat de les Illes Balears.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS

MCMVII

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

PRESENTACIÓ,

PER

JOAN MAS,

PROFESSOR

DEL DEPARTAMENT DE FILOLOGIA

DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Com a representant de la Universitat de les Illes Balears, el que em correspon, en primer lloc, és mostrar el goig de poder ser en aquest acte avui aquí, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, i presentar aquest acte com un més de tot un seguit de relacions i trobades que ja s'han repetit ara i adés i que mostren les excel·lents relacions entre ambdues institucions, que creiem que han de ser bàsiques si volem enfortir la nostra llengua i la nostra cultura.

A més a més, també és una satisfacció especial presentar aquest nova *Lletra de convit*. La idea va sortir del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears (UIB), però ben aviat va ser acollida per la Junta de Govern de la UIB i va sorgir de la idea que havíem de fer un homenatge a Antoni Maria Alcover i l'havíem de fer amb un significat semblant al que havia tingut el seu gest de quan va escriure i de quan va difondre, el 1901, la seva *Lletra de convit*. I pensàvem que precisament aquest significat, el que havia volgut fer realment mossèn Antoni Maria Alcover quan va escriure la seva *Lletra de convit*, era fer una aportació essencial a la recuperació de la llengua pròpia. Ell creia que en aquell moment, a començament del segle XX, si una cosa necessitava en primer lloc la llengua catalana era la codificació científica, la normativització. Per això va concebre un gran diccionari, que al mateix temps volia ser un diccionari històric, un diccionari dialectal, etc., volia ser un diccionari total, per dir-ho d'alguna manera, i també concebia la idea d'una gramàtica científica que pogués presentar a tota la comunitat internacional la llengua catalana. Pensava que amb aquestes eines podia ser molt més fàcil la seva recuperació. Crec que és un pensament molt de l'època i que a més va tenir uns fruits molt brillants en les primeres dècades del segle XX, i, de fet, l'objectiu a la llarga es va aconseguir. Es va aconseguir tenir el codi de la llengua científicament fixat i una normativa que a poc a poc va ser acceptada

per tota la comunitat lingüística. Per tant, la seva va ser una aportació essencial i contribuí a omplir un dels buits més greus que presentava en aquells moments la qüestió de la llengua catalana.

Quan vàrem pensar que aquest homenatge havia de tenir un significat similar també vàrem creure que els dèficits de la llengua avui no són en relació amb la seva normativització, sinó que són dèficits relacionats amb l'ús de la llengua, el seu estatus i el seu reconeixement. Per això, redactàrem i aprovàrem en primera instància les institucions que s'hi adheriren, i que són les que signen el document. A més a més, la Universitat que el promou, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Joan Lluís Vives, el Bisbat de Mallorca, la Fundació Mossèn Alcover, de Manacor, la Societat Arqueològica Lul·liana, de Palma, i l'Obra Cultural Balear, també amb seu a Palma, crèiem que havíem de difondre un text que provoqués una reacció que com a mínim en potència pogués ser semblant a aquell gest de mossèn Alcover, que va tenir tan bons resultats.

Aquesta és la situació que ens condueix aquí i, des de la UIB, estem satisfets que els primers passos d'aquest document es produeixin —potser no amb tanta celeritat com hauríem desitjat en un primer moment, però potser sí amb la solidesa que voldríem que això tingués— i, per tant, expressem una vegada més la nostra intenció d'homenatjar mossèn Alcover amb aquest document i reiterar la idea que fer-ho avui a l'Institut d'Estudis Catalans és una satisfacció especial.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS

MCMVII

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

EL DICCIONARI ALCOVER-MOLL,

PER

JOAN VENY,

MEMBRE

DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

He parlat i escrit moltes vegades del diccionari d'Alcover i Moll. Cada cop ho he fet amb una profunda satisfacció en constatar que la memòria agraïda ret tribut de reconeixement al coratge, la saviesa i la constança dels seus autors. El gaudi es repeteix avui en ocasió de presentar la nova *Lletra de convit 2001*, en el centenari de la de mossèn Alcover, dins l'any dedicat al nostre gran filòleg. Per si fos poc, s'escauen també els cent anys de l'aparició del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, fundat per ell, i els setanta-cinc de la sortida del primer volum del diccionari.

Ha dit algú que en lingüística hi ha els teòlegs i els missioners. Els primers naveguen pel mar a voltes procel·lós de la teoria, aixequen edificis d'abstracció, tracen camins que poden ser il·luminadors o bé quedar-se en senders que ningú no gosa transitar... Els missioners de la llengua, en canvi, estableixen contacte amb el paisatge humà, trepitgen els seus territoris, coneixen l'hàbitat de cada paraula, s'embriaguen amb la seva aroma, relacionen els mots amb els seus referents.

No hi ha dubte que Alcover era un fervent missioner de la llengua. Efectivament, va ser un incansable col·lector de paraules i formes verbals al llarg de la seva vida, així com del tresor rondallístic de Mallorca; un defensor i propagador de l'ús oral i escrit del català amb la paraula, amb la ploma i amb l'exemple (recordem la predicació, a la seu de Palma, del sermó de la Conquista en català trencant una tradició castellanitzant o el seu apostolat a prop de valencians i rossellonesos a servir-se de la llengua pròpia tant en usos col·loquials com formals); va ser també un apòstol ardent, fogós, que, duit de la passió per la llengua, caigué en petites heterodòxies de la doctrina oficial.

El diccionari té dos artífexs: Alcover i Moll. El canonge mallorquí n'és la causa primera. Sense ell, avui no tindríem una obra tan ambiciosa. Alcover no era lingüista. S'hi va tornar a partir de la literatura popular. Els contes recollits

—i per ell tan magistralment reelaborats— contenien sovint mots arcaics o dialectals que no acollien els diccionaris mallorquins. Davant tal limitació, inicia una de les empreses lexicogràfiques més portentoses del segle XX: un diccionari exhaustiu de la llengua antiga i moderna. Funda el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, bàsicament per a tenir contacte amb la xarxa de col·laboradors, realitza diverses eixides a pobles i poblets de tot el domini lingüístic a la recerca de paraules i formes verbals, que transcriu meticulosament; conscient de les seves llacunes, als quaranta anys decideix de formar-se en els principis de la filologia romànica, aprèn l'alemany i fa viatges d'estudis a les grans universitats europees per tal d'estar preparat per a la redacció del futur diccionari; treballador inesgotable, s'aixeca a les quatre o a les tres i mitja i encara durant el dinar es fa llegir articles de lingüística; patriota acendrat, escolta «la veu de la pàtria» i aixeca el seu nacionalisme damunt la soca de la llengua; home generós, que es va arruïnar comprant llibres i carregant amb les despeses de la preparació del diccionari; polemista de mena, «home de combat», com ha dit Moll, va xocar per temperament, per qüestions científiques i per concepció de la normativa amb membres de la Secció Filològica, ço que provocà la seva separació de l'Institut i la publicació d'irades invectives contra la docta corporació. Seguirà el canvi de nom, *Diccionari català-valencià-balear*, per oportunisme, com ell mateix diu, sense que tingui res a veure amb una suposada idea contra la unitat de la llengua. Aquella tempesta es clouria finalment amb la bonança de la reconciliació.

Si Alcover va ser el promotor de l'obra, el col·lector de materials, el proselitista, el projector internacional de l'obra i, en part, el seu mecenes, Francesc de B. Moll en va ser l'arquitecte i el mestre d'obres. Incorporat a l'empresa quan tenia vint anys, posseïa una sòlida formació humanística i aviat es manifestà com un excel·lent dialectòleg, viatger de

mots amb Alcover, un fonetista atent als matisos més fins de la llengua, un gramàtic que va saber integrar el balear a la normativa vigent, un onomatòleg competent que va posar els fonaments de l'antroponímia catalana, un editor acurat de textos antics, un etimòleg que revela les seves capacitats en el *Suplement al Romanisches Etymologisches Wörterbuch* de Meyer-Lübke i un diacronista que exposa amb claredat els mecanismes evolutius de la llengua. Curull d'aitals qualitats, a les quals caldria afegir la de la seva profunda humanitat, era l'home ideal per a col·laborar primer i responsabilitzar-se després totalment de l'obra del diccionari. Els dos van formar durant dotze anys un tàndem amb dues personalitats complementàries: la força analítica i la vehemència descordada d'Alcover s'equilibrava amb l'esperit de síntesi i el tarannà conciliador de Moll. Però amb un denominador comú: una laboriositat sense pausa, una generosa entrega al diccionari sense l'esquer de cap recompensa i un indescriptible amor al país i a la seva llengua.

L'obra impressiona per la multiplicitat d'aspectes que cobreix, i que en fan un diccionari multiús. D'entrada, meravella la presentació tipogràfica, agraïda pel lector, que s'hi troba còmode, que se situa dins cada entrada amb parts ben diferenciades. Les definicions són clares, allunyades de les inintel·ligibles dels especialistes; i van acompanyades de contextos de totes les èpoques, literaris o il·literaris, de Ramon Llull a Salvador Espriu, passant per Miquel Agustí, el Prior del *Llibre dels secrets d'agricultura*, i incloent tots els registres (teatre, novel·la, poesia, predicació, literatura científica, premsa, etc.). Formen el corpus, doncs, mots de la llengua escrita i de la llengua parlada. Aquesta es manifesta amb l'embolcall fonètic de cada dialecte i la indicació de l'àrea geogràfica de cada mot, fruit d'enquestes fetes a tres-centes localitats de tot el domini lingüístic, a més de les dades procedents de la xarxa de col·laboradors d'arreu de les terres

catalanes. Les marques valoratives orienten sobre el registre d'ús: es precisa si el mot és familiar (*fer un riu*), si és vulgar (*gràndula* 'glàndula', *panís* 'diners'), grosser (*pardalada* 'coit'), argòtic (*bòfia* 'policia'), literari (*alb* 'blanc'), arcaic (*accídia* 'peresa'). Segueixen un esplet de locucions, refranys i frases fetes, i, quan escau, precises explanacions sobre aspectes de cultura popular, com la manera de fer la bugada o les disset classes de jou il·lustrades amb els dibuixos corresponents, aixecats sovint pel mateix Moll i generalment sense signar. Per si fos poc, el lector pot veure assaciada la seva curiositat sobre les arrels dels mots, en l'apartat de l'etimologia, una tasca difícil a l'època de redacció de l'obra, quan el bagatge documental publicat era insuficient i les aportacions bibliogràfiques (Griera, Montoliu, etc.) més tost d'escassa fiabilitat; el nostre diccionari artiga aquell erm i traça solcs amb bona sembradura. Paraules sense origen conegut esdevenen aquí històricament transparents, i hi queden explicats els canvis fonètics i semàntics: en aquest sentit l'obra fa possible el valuós *Diccionari etimològic* de Coromines, encara que aquest, tot i fer-ne elogis, no estalvia crítiques inelegants i injustes en relació amb algunes propostes etimològiques.

El caràcter exhaustiu del diccionari, horitzontalment (diferències geogràfiques) i verticalment (diferències de registre i de nivell), implica la inclusió de formes d'àrea restringida, de registre baix o producte de la interferència. Aquest caire va empènyer C. Riba a escriure en el «Pròleg» de la segona edició del *Diccionari general*, després del corresponent elogi: «la disposició tipogràfica de tots els materials en peu d'igualtat fa arriscada la seva consulta a qui no tingui una preparació d'especialista o un sentit de l'idioma molt segur».

Voldria matisar aquesta limitació del savi hel·lenista afirmant que el diccionari Alcover-Moll, dins la immensitat dels materials arreplegats, no amaga una voluntat orientadora del lector cap a la normativa. Ho fa sigui remetent formes

dialectals a la més general (*miragle*, *milacre* són referits a *miracle*; *regonèixer*, a *reconèixer*), sigui corregint evidents errors d'obres anteriors, fins del diccionari Fabra (*escàlom*, i no **escalum*), sigui rectificant lectures equivocades (*resamost* i no **reramort*), sigui condemnant barbarismes castellans (*retxassar* «castellanisme inacceptable» per *rebutjar*, *antoix* «castellanisme inadmissible» per *caprici*, *rampell*) o francesos (*suanyar* 'tenir cura'). El coneixement que els autors tenien de la llengua antiga els permet discrepar de certes propostes derivades d'un purisme radical; i així accepta com a entrada *modo*, llatinisme que té el suport de tota la documentació clàssica, lèxica i fraseològica, mentre que relega *mode* a una simple variant formal, un fill de ningú, sense pares coneguts. Aquell mateix coneixement, ampliat amb la familiaritat amb els dialectes, els empeny a utilitzar metalingüísticament vocables diatòpics avalats per la tradició (*bístia*, *partida*, *conrar*, *duit*, *omplit*, etc.).

L'explotació de la rica veta dialectal palpable en el diccionari ha permès, en una ampliació de l'alternativa del model participatiu iniciat per Fabra i desenvolupat d'una manera especial pel recent diccionari de l'Institut, l'annexió de noves unitats lèxiques que es troben ben definides i estudiades en el diccionari que ens ocupa i que ha esdevingut una preciosa font d'informació.

En suma, una obra ingent, monumental, que esbalaeix —ho deia Riba— per la quantitat de materials (tres milions de fitxes, quatre-cents mil mots estudiats), la seva ordenació i interpretació amb seixanta anys de treball. Període breu si el comparem amb la durada d'obres semblants: el *Vocabolario dei dialetti della Svizzera Italiana*, iniciat el 1907, es troba avui a la lletra *c*, exactament al mot *capüzola* (i això que té dos directors i sis redactors).

Avui, en el centenari d'una lletra de convit que va ser com el toc de trompeta que convidava a la ingent tasca, coro-

nada per una obra única, grandiosa, és bell de retre homenatge de gratitud i admiració als seus dos grans artífexs. Gràcies a ells posseïm un veritable monument de la filologia catalana, la bíblia de la nostra lexicografia, on han begut i s'han inspirat tants lexicògrafs, un immens llibre de capçalera de tots els qui estimen la nostra llengua, n'analitzen l'estructura i enfondeixen en la seva entranya.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS

MCMVII

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

EL QUE ELS CATALANS

DEVEM A MOSSÈN ALCOVER,

PER

AINA MOLL,

MEMBRE

DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Per a mi és, a més d'un honor que agraesc, una gran satisfacció poder participar en aquest acte, que sens dubte marcarà la definitiva reconciliació de l'Institut d'Estudis Catalans amb el primer president de la seva Secció Filològica: aquell que, després de ser aclamat com a *apòstol de la llengua catalana*, arribà a ser vist com un enemic pels membres de l'IEC i per gran part del catalanisme militant.

No diré pas que la seva agressivitat desmesurada i la contundència dels seus atacs no meresquessin la malvolença dels qui n'eren víctimes —si bé, en el fons, la seva mateixa desmesura les feia inofensives, com l'enrabiada d'un infant. No tothom tenia la generositat d'un Pompeu Fabra, que, essent el més ofès per les seves diatribes, no dubtà a reconciliar-s'hi, ni a fer gestions per afavorir la continuïtat de la seva obra després de mort ell. Però seria absurd que els catalans d'avui, recordant les picabaralles amb alguns dels seus contemporanis, oblidassin el pes de la seva obra; que l'ombra d'aquelles polèmiques continuàs tapant la llum del seu exemple de tenacitat i d'amor insubornable a la llengua i la cultura dels Països Catalans. Per això, quan em demanaren un títol per a la meva intervenció d'avui, vaig proposar *El que els catalans devem a mossèn Alcover*.

I què li devem? La primera resposta que ens ve espontàniament davant aquesta pregunta és: *el Diccionari* —a la qual cosa els qui encara avui li són contraris sovint repliquen que «el Diccionari el va fer en Moll» (i si l'escena passa a Mallorca, ja tenim debat armat, perquè encara hi ha qualque «gonellista» que pensa que «en Moll» va fer malbé, catalanitzant-lo, el projecte alcoverià).

És ver que ell només va ser a temps de participar en la redacció definitiva d'una part del primer tom, però això no lleva veracitat a la resposta espontània: «li devem el Diccionari» —i Moll ho volgué remarcar mantenint el seu nom tot sol a la portada dels volums i posant-hi, després del llarg subtítol, l'auto-

ria de la redacció. Li devem el diccionari que ell va iniciar, i bona part dels que han vingut darrere: què seria el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, si aquest no hagués pogut seguir pàgina per pàgina el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), mencionant-lo a cada passa —i destapant la caixa dels trons quan el que deia no li agradava—? Hauria tingut poca cosa per «complementar» i molta per «fer»...

Li devem la concepció del diccionari, i també l'amplíssima activitat que desplegà per aconseguir interessar-hi el poble de tot l'àmbit lingüístic català; l'enorme esforç personal que hagué de fer per adquirir els coneixements necessaris per a emprendre'l i perquè els adquirissin els seus col·laboradors; l'encert amb què escollí els seus mentors entre els millors romanistes de l'època —Schädel i Meyer-Lübke— i els seus ajudants entre els joves seminaristes en qui descobria la disposició innata d'interessar-se per la llengua i la capacitat de treballar-hi —el pare Colom, que seria un gran lul·lista; el pare Ginard, que ens deixaria el seu gran *Cançoner popular de Mallorca*; Francesc de Borja Moll, que tindria l'honor i l'enorme responsabilitat de redactar el diccionari i dur-ne l'edició endavant—; li devem la disciplina —tan allunyada del seu caràcter— amb què establí, seguint els consells dels entesos, el plantejament i la realització de l'obra, des del model de confecció de les cèdules fins a la precisió i la claredat de la redacció final —quan la seva tendència natural hauria donat per resultat un estil «pintoresc» força acostat al de Coromines (que en aquell temps no hauria caigut en gràcia com hi cau el d'aquest actualment...)—; li devem, en fi, que s'arruïnés per salvar l'obra i que prengués les disposicions necessàries per a mantenir-la en mans del seu successor, i evitar així el perill que la dispersió dels materials fes inútil tot l'enorme esforç col·lectiu anterior, com ha passat amb altres obres importants (per exemple, amb l'ALPI, l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica*, al qual Moll i Sanchis Guarner —i sobretot Tomás

Navarro Tomás i els seus companys del Centro de Estudios Históricos— dedicaren tants d'esforços, que resultaren malaguanyats).

Per a calibrar la importància de tot això, cal que considerem les circumstàncies excepcionals en què es produí. No parlam d'un gran lingüista que concep un diccionari ambiciós que superi els que ha donat una tradició lexicogràfica ja consolidada i es posa a treballar-hi amb el seu equip d'especialistes, a l'empara d'una universitat o d'un govern. Es tracta d'un «foll descominal» —com Ramon Llull— que, enamorat de la llengua, decideix reunir-ne tota la riquesa, antiga i moderna, dialectal i literària; la que parla el poble a cada contrada del seu àmbit territorial i la que dorm als arxius, en les obres literàries i en els treballs científics: una feinada immensa, de la qual el despullament de tots els diccionaris preexistents constitueix una part molt petita. I no sols no té un equip d'especialistes per a dur-lo endavant, sinó que ell mateix està mancat dels coneixements necessaris per a dirigir-lo; no sols no pot oferir inicialment una compensació econòmica als qui es comprometen a enviar-li cèdules, sinó que aquests hi posen el paper, fins que alguna subvenció permet de proporcionar-ne als qui no se'n poden permetre el dispendi... Considerant tot això, i el resultat final positiu, hom té ganes d'aplicar-li l'acudit que vaig sentir no fa gaire per definir l'iniciador d'una empresa que té èxit contra tots els pronòstics: «Ho va aconseguir perquè no sabia que era impossible».

Ell, al contrari, sabia que no ho era; i la seva fe es va encomanar a la gran massa dels catalans, que respongué a la seva crida: des dels bisbes de tots els Països Catalans, fins a treballadors de la indústria analfabets, passant per corporacions científiques —l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona— i per tota casta de centres cívics i culturals, la gent creu en la seva obra i s'hi compromet. I

quan, al cap de deu anys, nota un sentiment de desànim i de cansament entre els col·laboradors, els arenga amb tanta força, que els fa vibrar novament.

Amb admirable sentit pràctic, crea el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC), com a mitjà de comunicació entre els seus col·laboradors de Catalunya, València, Rosselló i Balears «i per donar totes aquelles instruccions i fer a sebre totes aquelles coses que sien necessàries o convenients a tots els qui prenen part en la gran feinada». Així, hi trobam primerament les llistes de corresponsals i de col·laboradors, amb el número d'inscripció i l'adreça, i les instruccions específiques: per als qui treballen als arxius, per als qui treballen en el llenguatge vivent, per a la recollida de topònims...; i la llista de llibres que es despullen i de seccions del llenguatge vivent, i dels col·laboradors qui se n'ocupen; i explicacions elementals sobre el nom de la llengua, el seu àmbit geogràfic, etc., més una «Crònica de l'obra del Diccionari» que esdevé caixa de ressonància de les conferències i els actes de promoció que fa per tot el territori. Al cap de pocs anys, el BDLC és una revista de dialectologia —la primera d'Espanya, cronològicament— que gaudeix de reconeixement entre els romanistes estrangers, i en fomenta l'interès per la llengua catalana. Des del *Bolletí* polemitza, sense plànyer esforços i amb una allau d'arguments difícils de rebatre, amb qui defensa idees o posicions en perjudici de la llengua catalana —per exemple, replica l'article «Cataluña bilingüe» de Menéndez Pidal, amb dues-centes cinquanta-dues pàgines de *Questions de llengua i literatura catalanes*, que ve a ser un tractat sobre l'origen de les llengües romàniques—, o aprofita un comentari elogiós del capítol «Das Katalanische» del *Grundriss* de Gröber, que titula *Una mica de dialectologia*, per a abocar-hi en cent deu pàgines una tan gran quantitat de dades que, en paraules de Meyer-Lübke, «amb això roman fundada la dialectologia catalana». I d'altra banda, promou una sèrie

d'iniciatives que, emparades per Prat de la Riba, donen fruits importants, com el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) o l'enviament de becaris a estudiar filologia a Alemanya —hi anaren Griera, Barnils i Montoliu— (1908) o l'orientació de la Secció Filològica de l'Institut —que Prat de la Riba denominà inicialment Secció d'Estudis Filològics i d'Expansió de la Llengua. La gestació i el desenvolupament de tots aquests esdeveniments, es poden seguir pas a pas —amb noms, dates, distribució de tasques, etc.— en el *Bolletí*.

A part del diccionari i de l'impuls al clima de fervor catalanista, li devem una obra personal de gran valor: l'*Aplec de rondaies mallorquines*, que publicà amb el pseudònim de Jordi des Recó; una obra que el doctor Veny comentà justament en la seva semblança biogràfica d'Alcover; que ocupa un lloc preeminent entre els millors reculls de contes populars, i que ha iniciat en la lectura del català generacions senceres de mallorquins.

Finalment, li devem l'exemple de dedicació total a l'estudi i promoció de la llengua catalana, concebuda com a llengua nacional de tota la comunitat que la parla, i el coratge de defensar-la de manera radical com a *llengua pròpia*, sense posar en qüestió la divisió politicoadministrativa en estats. Tal vegada, si ens haguéssim inspirat en les seves arengues, a l'inici del règim autonòmic, hauríem estat capaços de posar en marxa i dur endavant una política lingüística molt exigent i alhora difícilment atacable. Tal vegada, encara ara, podríem espigolar en els seus escrits abrandats una «doctrina» idònia per a revifar els ànims dels catalans d'avui. Si fóssim capaços de creure i de fer creure que és possible el recobrament total de la llengua —i ho és, si tots els catalans ho volem i, tal com ell ho predicava, «ho demostram amb obres, i no sols amb paraules»—, mossèn Alcover, setanta anys després de la seva mort, podria exercir novament la funció d'*apòstol de la llengua catalana*.

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

LA INFORMATITZACIÓ

DEL *DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR*,

PER

JOAQUIM RAFEL,

MEMBRE

DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Com a resultat d'una feliç coincidència de circumstàncies, l'Institut d'Estudis Catalans ha pogut iniciar el proppassat mes de desembre la tasca d'informatització del *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll.

L'Institut d'Estudis Catalans cregué fa ja uns anys que per a poder desenvolupar la tasca d'estudi de la llengua i de fixació de la normativa lingüística d'acord amb les exigències dels mètodes científics moderns havia de prendre sota la seva responsabilitat la creació d'una sèrie de recursos lingüístics, necessaris per a tenir un coneixement prou complet i contrastat de certs aspectes de la realitat de la llengua, a fi de poder exercir de la manera més adequada la seva funció.

Dins aquesta línia es creà el *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* (entre el 1985 i el 1997), que conté més de tres mil obres amb un conjunt de més de cinquanta milions de mots, i es creà també (entre el 1995 i el 1997) una base de dades lexicogràfica que conté degudament informatitzats i carregats en una base de dades onze diccionaris catalans dels segles XIX i XX. No oblidem que la informatització de diccionaris publicats inicialment en forma de llibre constitueix una de les actuacions més destacables dins les línies generals de producció dels anomenats *recursos lingüístics*.

En el moment de crear aquesta base de dades lexicogràfica l'Institut hi dedicà els recursos de què en aquell moment podia disposar, que, tot i que eren relativament importants, eren limitats; així, incloguérem en aquesta base de dades una sèrie de diccionaris, però d'altres hagueren de quedar-se fora del projecte inicial. Entre aquests darrers hi ha, per exemple, el de Martí Gadea, el d'Aladern, i sobretot, el *Diccionari català-valencià-balear*, que, malgrat la seva importància dins la lexicografia catalana, hagué de restar a l'espera que les circumstàncies permetessin d'escometre el projecte.

Per *informatització* d'un diccionari entenem no solament el trasllat a un suport magnètic de la informació escrita que conté —aquesta és un primera fase, que podem anomenar pròpiament *digitalització*—, sinó també, i sobretot, una sèrie d'operacions entre les quals destaca per la seva importància decisiva la codificació lògica dels diferents elements estructurals del diccionari a fi de poder-lo incorporar a una base de dades i obrir-lo així a les possibilitats de tractament de la informació que la tecnologia actual ens permet. Aquestes possibilitats es concreten en aplicacions molt diverses, entre les quals podem esmentar la simple difusió i consulta per via electrònica (Internet), les accions en el camp editorial (noves plataformes de publicació, reedicions, revisions, edicions abreujades, etc.), la utilització en el camp de la lexicografia com a material complementari de consulta en projectes de nous diccionaris, l'extracció d'informació selectiva en aplicacions dins l'àmbit de l'enginyeria lingüística que requereixen la concurrència d'aquest tipus de dades, etc.

Com ja he donat a entendre, la informatització del *Diccionari català-valencià-balear* és un projecte d'una envergadura especial, no solament per l'extensió de l'obra (que s'acosta a les deu mil pàgines impreses), sinó per la complexitat de la informació que conté, tant des del punt de vista de l'estructura del seu contingut —verament complexa—, com des del punt de vista de la seva forma (pensem en els caràcters propis de la notació fonètica, o en els signes d'alfabets diferents del llatí que trobem en l'apartat corresponent a les etimologies dels mots), a part de la problemàtica específica de les taules o quadres morfològics (flexió verbal dialectal), o la munió d'il·lustracions que conté. D'altra banda, les característiques físiques del punt de partida —és a dir, de l'obra impresa— són bastant lluny de l'optimitat, cosa que no facilita la tasca de la mera digitalització; és probablement a

tot això que hem d'atribuir que algun altre intent anterior no hagi arribat a bon port.

En una intervenció com aquesta, que pretén només de donar notícia de l'execució d'aquest projecte i, en tot cas, de ponderar-ne la importància i sobretot la utilitat, no he d'entrar en detalls tècnics sobre l'execució. No és ni el lloc ni el moment adequats, com diríem, seguint el tòpic. Em limitaré, doncs, a fer un ràpid esment d'algun dels aspectes més rellevants d'aquesta actuació.

Com ja he avançat, hi ha una primera fase que consisteix a traslladar sobre suport magnètic la informació que trobem en el diccionari en forma de llibre, única versió de què disposem fins ara, amb una codificació equiparable a la tipogràfica, que, per entendre'ns, permetria reproduir l'obra tal com està impresa.

Aquest primer pas va seguit d'una operació que per una banda podríem associar a allò que en el món industrial anomenaríem *control de qualitat*, i per una altra banda inclou una sèrie d'aspectes relacionats amb la conversió de formats i de codis, a fi de disposar d'un text realment utilitzable.

Una part molt important d'aquest procés és la identificació sistemàtica dels diversos elements que configuren l'estructura dels articles del diccionari, de tal manera que puguin ser incorporats als camps corresponents d'una base de dades i, com a conseqüència d'això, puguin ser objecte de consultes orientades selectivament i puguin ser relacionats entre si.

El *Diccionari català-valencià-balear* té una complexitat estructural superior a la de la major part de diccionaris. Sense ànim de ser exhaustiu, només diré que els seus articles consten d'una entrada, que pot ser complexa; d'una informació de caràcter morfològic, que no sempre és tractable d'una manera senzilla a causa també de la seva complexitat; d'una o de diferents accepcions, fins a un nombre indeterminat,

estructurades quan convé en jerarquies de dos nivells; cada una de les accepcions consta d'una definició (que moltes vegades és múltiple, cosa que en dificulta el tractament); un o més testimonis de la llengua oral o de la llengua escrita; una referència geogràfica opcional per a la llengua oral, i una referència textual obligatòria per a la llengua escrita. Les referències geogràfiques, a part d'estar associades al testimoni oral poden referir-se a l'entrada o a una accepció i poden ser simples o múltiples (per exemple, a l'article **sorollar**, l'accepció 1, que és definida com «remenar, moure d'un costat a l'altre», està associada a les següents referències geogràfiques: el Lluçanès, la Llitera, el Priorat, Tortosa, el País Valencià). Encara dins l'àmbit de l'accepció tenim opcionalment l'equivalència o les equivalències en castellà. Fora ja de les accepcions, l'article conté un apartat opcional dedicat a la transcripció fonètica de l'entrada, que també és complex, perquè habitualment comporta més d'una transcripció, segons diferents àrees del domini lingüístic, amb les indicacions del lloc corresponent, de vegades genèriques (com valencià, balear), altres vegades específiques (Granollers, Oliana, etc.). Finalment hi ha un apartat dedicat a l'etimologia, que pot tenir una certa complexitat de cara a la codificació si es vol retenir algun dels seus elements com una informació tractable selectivament.

Un cop establerts amb claredat i d'una manera unívoca els diferents elements estructurals del diccionari que admetran un tractament individualitzat, són objecte d'un marcatge textual seguint un estàndard internacional, que permet després incorporar selectivament la informació a una base de dades i reutilitzar el text per a finalitats diverses.

Sense voler entrar en massa detalls, em referiré només de passada al fet que el conjunt d'operacions que es duen a terme durant aquest procés d'informatització inclou l'establiment de vincles lògics entre entrades que es poden considerar

variants (generalment gràfiques) associables entre si, però que no apareixen amb cap vincle associatiu en el diccionari editat. Per exemple, en la versió actual del diccionari, si consultem l'article **alegre**, no ens assabentem que el mateix diccionari inclou un article amb l'entrada **alecr**, amb el mateix significat que 'alegre', amb un testimoni d'ús procedent d'un text de l'Alguer; la versió informatitzada del diccionari permetrà obtenir directament aquesta informació perquè l'article **alecr** estarà vinculat lògicament a l'article **alegre**.

Amb això que acabo de dir, els qui m'escolteu podeu haver ja entrevist que, com a conseqüència de la informatització, accedeixen al nivell real tota una sèrie de relacions que en la versió impresa es troben en situació latent, en un nivell merament potencial. En efecte, a part de la informació que el *Diccionari català-valencià-balear* ens dóna d'una manera explícita en el lloc corresponent d'un article, sota una entrada determinada, conté un gran cabal d'informació que no es troba recollida en el lloc que permetria localitzar-la segons les expectatives de l'usuari del diccionari.

Deixeu-me posar només dos exemples dels milers que podríem adduir si haguéssim finalitzat aquesta tasca d'informatització de l'obra.

A l'article **cald** (escrit antigament **calt**) **-a** trobem el significat d'aquest mot com a adjectiu ('calent') i com a substantiu ('calor') i uns testimonis convencionals. A través d'una consulta a la versió informatitzada, podríem investigar si en algun altre lloc no previsible del diccionari hi ha alguna informació que ens permeti completar la que es dóna sobre **cald** en el seu propi article. Si cerco per *calt* (forma gràfica antiga) dins el text, trobaré que a l'article **torró** hi ha un testimoni d'ús d'aquest mot, que és una recepta per a elaborar aquesta dolça menja, tret d'un tractat de dolceria del segle XV, que s'acaba dient: «e fet asò lençar-ho has sobre una taula que sia ben neta ab aygua, e aprés estendràs-ho tot e fer-n'as

tauletes *de calt en calt* tals com volràs». Com veiem, això no és un mer testimoni d'ús del mot *calt* que puguem afegir als altres que hi ha en el seu article com un exemple més, sinó que és una expressió idiosincràtica (*de calt en calt*) que convindria poder recollir i explicar en l'article propi.

Un altre exemple: a l'article **somort** hi ha una expressió, **aigua somorta**, definida com «aigua que corre lentament», atribuïda a Lleida, i sense cap exemple. Si m'imagino ara la versió informatitzada que em permet cercar aquesta expressió en qualsevol lloc del diccionari, i concretament en els exemples o testimonis d'ús dels altres articles, trobaré que a l'article **regatiu** («terreny que es rega artificialment» —Rosselló, Conflent—) hi ha un exemple de l'obra *La mare terra* (Perpinyà, 1913) de l'autor rossellonès Pau Berga, que diu «del regatiu a l'aigua somorta». Amb això he obtingut *a*) un exemple d'una expressió que en el lloc on és referenciada no té exemple, i *b*) una informació complementària: que aquella expressió que el diccionari, en l'article corresponent, localitza només a Lleida té un testimoni escrit d'un autor del Rosselló. I així podríem continuar.

Deixeu-me dir —i no em quedaria tranquil si no ho fes— que tot això és normal que passi en una obra elaborada amb procediments manuals, sense el concurs d'un mitjà com l'informàtic, que permet un control sistemàtic de la informació que es maneja.

Deixeu-me dir també, abans d'acabar, que aquest pas que fem ara d'informatitzar l'obra concebuda i iniciada per mossèn Antoni M. Alcover i duta a terme per F. de B. Moll, a part de la seva importància objectiva per a l'actualització dels repertoris lingüístics de què disposem, revalorant-los mitjançant les possibilitats d'ús i d'explotació multidireccional, té un valor simbòlic. El *Diccionari català-valencià-balear* és per als catalans i per a tots els estudiosos d'arreu un gran diccionari, però per als catalans és, a més, un símbol, com ho

era ja el cedulari que conté les fitxes manuals que el precediren —la famosa calaixera—; ens ho recorda el mateix F. de B. Moll en la introducció del diccionari, quan ens diu: «Aquesta calaixera es va fer famosa i es convertí, per als catalans entusiastes, en una mena d'urna sagrada, d'arca de l'aliança de la catalanitat.»

Crec que puc dir que contribuir al fet que aquest símbol, a més de la seva presència estàtica en la versió actual, adquireixi una forma dinàmica a través de la incorporació al món dels formats electrònics és un honor per a l'Institut d'Estudis Catalans. I el fet que coincideixi la realització del projecte amb la commemoració del centenari de la *Lletra de convit* de mossèn Alcover és un motiu de satisfacció.

ANY MOSSÈN ALCOVER

PRESENTACIÓ DE LA

LLETRA DE CONVIT 2001

LLETRA DE CONVIT 2001,

PER

JOAN A. ARGENTER,

PRESIDENT

DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Ara fa cent anys mossèn Alcover llançà la seva crida a tota la societat catalana, en el sentit més omnicomprensiu del terme, a través de la seva lletra de convit, amb l'objectiu de contribuir a l'arreplega de material per a aquell projecte de diccionari que havia d'acollir les més diverses manifestacions de la llengua catalana, tant escrites com orals, tant antigues com modernes, totes les manifestacions d'una llengua que —segons que escrivia amb verb exuberant i amb estil extrovertit— «ha resistides dins France y Espanya les ferestes, rabioses i redoblades envestides del centralisme y uniforisme apoderats dels tronos d'Europa y opressors implacables dels pobles; y ha triunfat de la absorció i esveiment que pretenien demunt ella les anomenades *llengues oficials;* d'aquesta llengua del bresol y del derrer sospir, d'aquesta llengua del cor, d'aquesta llengua estimadíssima, amb totes les seves variedats del Rosselló, Catalunya, Balears y Valencia, ab totes les seves evolucions y creixenses del sigle XI ensá; de la gran llengua catalana entesa així, ha d'esser el diccionari que volem fer, qu'anam a comensar. Volem reunir, fins allá on nos sia possible, el tresor merevellós; volem fer l'inventari, tot lo complet que sabrem, de la riquesa, de la opulencia imponderable, estupenda, que en paraules, frases, adagis, modismes y formes té escampada y esbargida la nostra llengua dins els nombrosos monuments escrits dels seus fills del sigle XI ensá, guardats dins biblioteques y arxius: riquesa y opulencia qui brollen encara rabents, llampants, inestroncables, de la boca dels milenars de milenars de gent qui pobla Catalunya espanyola y Catalalunya francesa, les Illes Balears y l'antich regne de Valencia.»

A propòsit del llenguatge parlat, «vivent» com ell l'anomenava, el canonge mallorquí escrivia: «La secció del llenguatje vivent es importantíssima, capital. Molts se figuren que la nostra llengua es una llengua morta. Concedeixen que altre temps, be, seria tot lo que vullam; pero, lo que es diu

ara, es morta y ben morta. Aquests tals fan llástima y rialles en el meteix temps, perque demostren una ineptitut absoluta en materia de pendre'l pols a una llengua, y que no han estudiada poch ni molt la nostra ni se son fixats gens en l'estat aont se troba tant a Catalunya com a Mallorca, Valencia y el Rosselló. Estudiada de prop la llengua parlada actualment en aquestes regions, a pesar de mes de dos sigles de desolació literaria, a pesar de tant de temps d'haver estat abandonada a si meteixa, sense casi gens de conreu artístich, considerada inepta e indigne de servir de vehicle, de vesta, a les altes especulacions y concepcions capdalts de l'esperit, a pesar de tot això y de la guerra verinosa y encarnissada que li ha feta el centralisme cesarista espanyol y el francés, pitjor y mes radical encara que l'espanyol; a pesar de totes aquestes coses, tan polent campava la nostra llengua, rels tan fondes havia posades dins el seu antich reyalme, tan valenta es, de tan bon prou, tan brinosa, tan estrenua, tan indomable, —que ha resistit admirabilíssimament, ha surat demunt tot, no l'han poguda capxafar ni arronsar ni malferir! Cops blaus té, y qualque trau, y escarrinxades, y peladures, y qualque os fora del lloch, y qualque membre mitx baldat o afollat; perque ¡sabeu de quina manera l'han fiblada y botxinejada. No; com no l'han retuda, com no l'han arronsada, com no l'han morta, ja no la retrán, ja no la arronsarán, ja no la matarán: La seva vida, per tort que venga a-n els seus contraris, está assegurada y ben assegurada; el camp es seu; la victoria es seva.»

I quina és la proposta d'Alcover? Doncs, tot un programa de recerca i planificació: «Sí; ben estudiat el llenguatje vivent a Catalunya, a-n el Rosselló, a Mallorca, a Valencia, ben cercats tots els recons de l'antiga nacionalitat catalana, encara resulta l'idioma riquíssim y no impossible de restablir son primitiu imperi, pompa y esplendor. La questió es cercar, rastretjar, enforinyar per tot, no deixar cap reconet, aficar el

nas per ont se vulla, a fi de replegar, de remassar tot lo que hi haja, y llavò fer la triadella.»

El projecte, el treball i la tossuderia d'Alcover abocaren directament o indirecta en fites singulars per a la nostra llengua: el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i de la seva Secció Filològica, que ell presidí abans que ningú, i sobretot, i gràcies a la perseverança i l'esforç del seu deixeble Francesc de B. Moll, el *Diccionari català-valencià-balear*, una de les obres més encisadores i llegidores de la lexicografia catalana i romànica.

Ara, fou precisament quan era arribada l'hora aquella de «fer la triadella», que sorgiren desavinences personals entre els màxims representants de la filologia catalana i alhora màxims responsables de menar l'empresa de la restauració lingüística a bon port, i es produí la trencadissa institucional. El tremp que havia fet possible l'inici del procés de codificació de la llengua catalana moderna no s'adeia gaire amb el tremp amb què aquest havia d'acomplir-se i imposar-se socialment.

Ben entès, però, la ruptura personal fou transitòria i la reconciliació entre Fabra i Alcover segellà la fi de la discòrdia. Si mai algú ha recelat que la reticència envers Alcover s'havia perpetuat al si de l'Institut, més enllà d'aquella reconciliació personal, valgui aquest acte com a restitució definitiva i reconeixença pública del lloc que Antoni M. Alcover ha d'ocupar en aquesta casa.

* * *

Tot un altre és el caràcter de la *Lletra de convit 2001*. Reconeguda la unitat de la llengua catalana arreu dels territoris, reeixida la tasca de codificació de la llengua —per bé que, per la seva naturalesa, no pas closa definitivament—, publicat el tresor lexicogràfic en què pensava Alcover i també el

diccionari normatiu, el repte que ara ens esperona no és pas d'ordre filològic, sinó polític i social. El català ha d'assolir la posició que li correspon entre les llengües europees, el seu estatus jurídic ha de garantir l'exercici efectiu dels drets lingüístics dels ciutadans que la comparteixen, la comunitat dels parlants ha de poder-se imaginar centrada i no s'ha de veure ni marginal ni condemnada a la fragmentació, en un món en què cauen fronteres polítiques i administratives. I és que encara hi ha qui manté alçades —i pretén que altres també les hi mantinguin— fronteres mentals que limiten les possibilitats reals d'autonomia i intercomunicació.

Tot seguit Isidor Marí en farà una lectura. És la presentació pública de la *Lletra de convit 2001* a Barcelona i a les terres continentals. Aquesta presentació d'una iniciativa de la Universitat de les Illes Balears té lloc a la seu barcelonina de l'IEC, institució que és coautora del text, i s'adreça, amb altaveu, als nostres conciutadans i als nostres responsables polítics de distintes instàncies de govern i representació.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS

MCMVII

Lletra de convit 2001

Lletra de Convit 2001

D c v b

Any mossèn Alcover

Lletra de Convit 2001

Any mossèn Alcover

Pel reconeixement i l'ús de la llengua catalana

L'any 1901, a l'inici d'un nou segle carregat d'expectatives prometedores, el filòleg mallorquí Antoni Maria Alcover llançava una *Lletra de convit* amb la qual convocava tothom a participar en l'elaboració d'un gran Diccionari de la llengua catalana. Aquella crida no sols va ser l'impuls del qual sorgiria un dels més grans reculls lexicogràfics de les llengües romàniques —el *iccionari atalà- alencià- alear*—, sinó que fou alhora el punt de partida d'una extraordinària mobilització per la recuperació de la llengua catalana, per la seva codificació i pel seu reconeixement social.

Amb aquella embranzida creixerien poc després altres iniciatives de transcendència històrica, com el Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 i l'Institut d'Estudis Catalans (1907), l'autoritat acadèmica que havia de definir la normativa moderna de la nostra llengua. Així, entorn del projecte del Diccionari, gràcies a la gran resposta col·lectiva que s'aconseguí, es varen poder recuperar en bona mesura la consciència de la unitat i el prestigi cultural de la llengua catalana.

Avui, cent anys després, la nostra societat es troba a les portes d'un nou segle i d'un nou mil·lenni, enmig de grans transformacions que reclamen novament de tots nosaltres una actuació conjunta, decidida i organitzada a gran escala, per la unitat i l'ús plenament normal de la nostra llengua i pel reconeixement general de la nostra cultura:

Assistim a un procés de mundialització que comporta l'expansió de les grans cultures i una amenaça per a les més petites, però que també ofereix possibilitats extraordinàries per a la difusió de la nostra realitat cultural. Simultàniament, les noves migracions reclamen accions especials de relació intercultural per poder assegurar la igualtat i la cohesió social.

L'ampliació imminent i la conseqüent reforma institucional de la Unió Europea poden constituir una nova oportunitat per al reconeixement oficial complet de la nostra llengua i la nostra cultura, al costat de les altres cultures constitutives d'Europa, i entre totes les cultures del món —un camí que en certa manera ja s'ha iniciat amb la incorporació d'Andorra a les Nacions Unides.

La mateixa evolució política dels Estats nació presenta noves ocasions per a la redistribució

subsidiària del poder, i no podem rendir-nos davant els obstacles al reconeixement igualitari del caràcter plurilingüe i pluricultural d'Espanya, les ínfimes concessions regionalitzadores de França o les limitacions que condicionen la recent legislació italiana sobre les minories lingüístiques.

Davant els modests avanços aconseguits en els processos de normalització lingüística, s'han reactivat a vegades virulentament les pressions per a la subordinació del català com a llengua d'ús públic, en el seu propi territori històric. Aquest ressorgiment de l'expansionisme de les llengües d'Estat constitueix una imposició antidemocràtica que en cap cas no podem admetre.

Conscients que ens trobam novament en un moment històric decisiu, volem fer una crida a tota la societat per tal de *superar la dinàmica fragmentària* de les institucions de la nostra àrea lingüística —inadmissible ara que fa més de vint anys que es va iniciar la transició democràtica espanyola— i agrupar totes les forces entorn de *tres objectius centrals*:

. Constituir *organismes permanents de coordinació* entre els països de llengua catalana, capaços d'impulsar la *recuperació del català com a llengua comuna* d'ús públic en el seu àmbit territorial, de facilitar la *intercomunicació* entre tots els que compartim aquesta llengua i de liderar una *projecció exterior conjunta.*

. Reclamar el *reconeixement de la comunitat lingüística i cultural catalana* en termes igualitaris respecte a les altres cultures del món i com una de les cultures constitutives d'Europa i dels Estats d'Espanya, França i Itàlia.

. Aconseguir un *compromís explícit de totes les empreses i entitats privades per l'ús normal del català* en les seves relacions amb el públic i el compromís de tota la societat en general per *facilitar la incorporació a la nostra llengua dels nous ciutadans migrants o residents.*

La nostra convocatòria vol interpel·lar i mobilitzar *tota la societat de les terres de llengua catalana*, però es proposa també d'aconseguir l'adhesió activa de *persones i entitats rellevants de tot el món* preocupades pel futur de la cultura catalana o per la preservació de la diversitat cultural en el procés de mundialització. Volem aconseguir el suport social més ampli i la implicació més activa possible de part de les persones i entitats més representatives, a fi que la nostra veu arribi amb força als centres de decisió i les institucions que poden fer més en la consecució dels nostres objectius.

En definitiva, la nostra aspiració és que tant les institucions

acadèmiques i culturals com les polítiques que representen la nostra voluntat col·lectiva —els parlaments o altres òrgans polítics col·legiats de cadascun dels territoris de llengua catalana— expressin el seu suport a la iniciativa i reclamin als respectius governs que assumeixin el lideratge d'aquesta acció conjunta i es comprometin a realitzar les accions necessàries per a la coordinació interna i el reconeixement extern, davant les institucions estatals, europees o internacionals.

Però volem també que cada persona, cada entitat, cada institució i cada empresa responguin activament a la convocatòria i que la seva adhesió es manifesti en algun dels compromisos que esmentam a continuació.

La resposta activa que demanam en aquesta *Lletra de convit* comença per la seva mateixa *difusió* i pels *actes de presentació, discussió i adhesió* que s'hauran de promoure arreu del nostre àmbit lingüístic i en tots els altres llocs on es trobin els possibles interessats en aquests objectius. Sota la denominació compartida d'Any mossèn Alcover proposam que s'estructuri *un ampli programa d'activitats* acadèmiques, commemoratives, participatives i també festives, que renovi el compromís exemplar d'Antoni Maria Alcover per la unitat, l'ús completament normal i el reconeixement de la nostra llengua.

Les adhesions serviran per donar impuls als tres objectius centrals que abans hem exposat:

. *Propugnar*, tal com ja havia fet el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1986, a partir del model de cooperació establert per la Convenció entre el Regne de Bèlgica i el Regne dels Països Baixos que institueix una Unió de la Llengua Neerlandesa, *la construcció gradual d'òrgans permanents de coordinació* a tres nivells i en tres etapes entre els països de llengua catalana:

Un Consell de la Llengua, que integrin representants de les grans institucions acadèmiques i entitats cíviques que actuïn en el conjunt del nostre àmbit lingüístic: Institut d'Estudis Catalans, Xarxa d'universitats de l'Institut Joan Lluís Vives, Federació Llull d'entitats culturals, i les grans associacions d'escriptors, editors, periodistes, ensenyants, actors, etc.

Una Comissió Interparlamentària, constituïda per representants dels parlaments d'Andorra, de les comunitats autònomes i eventualment de les institucions de la Catalunya Nord i de l'Alguer, que coordini l'acció legislativa i les gestions davant els parlaments respectius i el Parlament Europeu.

Un Comitè Intergovernamental, compost per representants dels governs respectius, que s'encarregui de definir i executar els programes conjunts.

2. *Reclamar el tractament igualitari de la llengua i la cultura catalana* per part dels Estats d'Espanya, Itàlia i França, de la Unió Europea, de la UNESCO i de la Santa Seu. Una iniciativa conjunta de les institucions de tots els països de llengua catalana i d'amplis sectors de la nostra societat ha d'obtenir el reconeixement complet d'una comunitat lingüística i cultural de dimensions equivalents o superiors a molts Estats europeus.

3. *Promoure una acció conjunta dels poders públics i la societat,* orientada en dos sentits:

3.1 *Aconseguir el compromís dels professionals i empreses privades per l'ús normal del català.*

3.2 *Impulsar un ampli programa de relacions interculturals* que faciliti l'aproximació entre els diversos sectors de migrants o residents i la nostra realitat lingüística i cultural.

3.3 *Implicar la població en general en l'ús normal i habitual de la llengua catalana en tots els àmbits de la vida social.*

4. Expressió i compromís

La institució que signa aquesta aquesta *Lletra de convit* i les que hi han expressat la seva adhesió inicial han constituït un Secretariat General, que coordinarà els diversos secretariats territorials en què s'estructurarà la xarxa d'entitats i persones que hagin manifestat la seva voluntat de participar activament en el procés.

El nostres *primers objectius* seran:

- donar la màxima difusió pública a la *Lletra de convit* i estructurar el programa d'activitats de l' Any mossèn Alcover.
- aconseguir el màxim nombre d'*adhesions* rellevants de persones i entitats.
- constituir el Consell de la Llengua, que assumirà la coordinació de les actuacions encaminades a la realització dels altres objectius.

Igual que els promotors de la primera *Lletra de convit,* som conscients que l'empresa és àrdua i requereix un esforç constant, però com ells estam segurs que la nostra societat sabrà actuar amb l'energia que els temps actuals reclamen i guanyar-se el lloc que en el futur li correspon.

Lletra de Convit 2001

D e r h

Any mossèn Alcover

Universitat de les Illes Balears, amb les adhesions inicials següents: Institut d'Estudis Catalans, Institut Joan Lluís Vives, Bisbat de Mallorca, Fundació Mossèn Alcover, Societat Arqueològica Lul·liana, Obra Cultural Balear.

Adreça del Secretariat General:
Edifici Sa Riera,
c/ de Miquel dels Sants Oliver, 2, 07071
Palma (Illes Balears)
Tel.: 971 17 24 11
Fax: 971 17 24 34
<lletra.convit@uib.es>

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII